

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Arařtırmalar
Year: 7 - Number: 23 p. 305-318, Spring 2023

Eski Roma Cumhuriyeti'nde Rahiplik Kurumu* *The Institution of the Priesthood in the Ancient Roman Republic*

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1253104>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliř Tarihi /
Article Arrival Date
16.02.2023

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
17.03.2023

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
30.03.2023

Asya Studies

Diñer Günay
Doktora Öğrencisi, Ankara
Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Eskiçağ Tarihi ABD
dincergunay@hotmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-1424-7971>

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu makale, İntihal.net tarafından taranmıştır. Bu makale, Creative Commons lisansı altındadır. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Öz

Eski Roma Cumhuriyet Dönemi devlet dininin varoluş nedeni devletin tanrılarla barışık (*pax deum*) olmasını sağlamaktır. Toplumun tamamını ilgilendiren sorunlar ortaya çıktığı zaman, tanrıların neye öfkeli olduğunu (*ira deum*) öğrenmek ve bu öfkeyi yatıştırmak için gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir. Bu sebeple devlet yönetiminden sorumlu kişi ve kurumlar atacakları her adımdan önce tanrılara danışır ve onların onayını alırlardı. Romalılar, kendilerini sıkıntı içerisinde gördükleri zaman bunun sebebinin tanrıların dostluğunun ve lütfunun eksikliğinden kaynaklandığını düşünürlerdi. Romalılar için devletin ve toplumun esenliği insanlarla tanrılar arasında bir sorun olmamasına bağlıydı. Bu sebeple, tanrıların lütfunu kazanmak için oldukça dikkatli bir şekilde ritüeller düzenlenirdi. Tanrıların öfkelerinin nedenlerini anlamak, teskin etmek ve yapılacak ibadetleri yönetmek gibi faaliyetlerde ise en önemli rol rahiplere ve rahip kurullarına aitti. Rahiplerin başlıca sorumluluğu Roma devletinin varlığını ve bütünlüğünü korumak ve tüm vatandaşların çeşitli inanç ve faaliyetlerini kontrol etmektir. Rahipler ayrıca *senatus*'a ve *magistratus*'lara gerektiğinde dini konularda tavsiyelerde bulunurlardı. Eski Roma Cumhuriyeti inanç sisteminde çok sayıda tanrı ve tanrıça vardı. Roma rahipleri bu tanrıların kutsallığına inanır ve bu tanrılar için düzenlenen ritüellerini yönetirlerdi. Ayrıca Roma rahipleri, halkın tanrılarına tapınmalarını ve onlara saygı göstermelerini de sağlardı. Bu bakımdan Eski Roma Cumhuriyeti'nde rahipler, toplumunun dini ve kültürel yaşamında önemli bir rol oynamışlar ve toplumunun dinsel liderleri olarak görülmüşlerdir. Rahipler, Roma devlet dininin çok tanrılı yapısına uygun olarak yapılacak ritüellerin düzenlenmesi ve denetlenmesi için birçok kurul (*collegia*) oluşturmuşlardı. Roma'da rahip kurulları ve bunların üye sayıları Cumhuriyet Dönemi süresince çeşitli değişiklikler göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Eski Roma Cumhuriyeti, Rahip Kurulları, Roma Dini, Ritüel, Kült

Abstract

The reason for the existence of the state religion of the Ancient Roman Republic Period was to ensure that the state was at peace with the gods (*pax deum*). When problems about the whole society arise, it is necessary to learn what the gods are angry with (*ira deum*) and to take necessary measures to calm this anger. For this reason, people and institutions responsible for state administration would consult the gods and get their approval before every step they would take. When the Romans saw themselves in distress, they thought it was due to a lack of friendship and grace from the gods. For the Romans, the well-being of the state and society depended on the absence of conflict between humans and gods. For this reason, rituals were carefully organized to gain the favor of the gods. In activities such as understanding the causes of the gods' anger, appeasing and administering the worship services, the most important role belonged to the priests and colleges of priests. The main responsibility of the priests is to protect the existence and integrity of the Roman state and to control the various beliefs and activities of all citizens. Priests also advised the senate and magistrates on religious matters when necessary. There were many gods and goddesses in the belief system of the Ancient Roman Republic. Roman priests believed in the holiness of these gods and conducted rituals for these gods. Roman priests also ensured that the people worshipped and honoured their gods. In this respect, priests in the Ancient Roman Republic played an important role in the religious and cultural life of the society and were regarded as religious leaders of the society. The priests had formed many colleges (*collegia*) for the regulation and supervision of the rituals to be performed in accordance with the polytheistic structure of the Roman state religion. Colleges of priests in Rome and the number of their members showed various changes during the Republican Period.

Keywords: Ancient Roman Republic, Colleges of Priests, Roman Religion, Ritual, Cult

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Günay, D. (2023). Eski Roma Cumhuriyeti'nde Rahiplik Kurumu. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Arařtırmalar*, 7(23), 305-318.

GİRİŞ

İnsanoğlunun kendi varlığını anlamlandırma çabası içerisinde çeşitli sorularına cevap bulma yöntemlerinden biri dindir. Din insanın kendisini yaratmış olduğuna inandığı ve yaşamı süresince her türlü dünyevi hayatını kontrol ettiğini düşündüğü doğaüstü kuvvetleri ve bu kuvvetlerle olan ilişkilerini ifade etmektedir. Dinin antik dünyadaki önemi günümüzde kabul edilen kesin bir olgudur. Roma dini (*Romani religio*) de genel hatları itibari ile bu tanımın çerçevesi dışında düşünülmez ancak kendine özgü birtakım özellikleri de bünyesinde toplar. Romalılar din kavramını ifade etmek için çağdaş batı dillerine de geçen *religio* kelimesini kullanmıştır. *Religio*, “bir araya getirmek; gözden geçirmek, yeniden üstünden geçmek” anlamlarına gelen *relegere* fiilinden ya da bağlamak anlamına gelen *religare* fiilinden türediği düşünülür (Dürüşken, 2011: 15-16). *Religio*, “tanrıya saygı, tanrı korkusu, dinsel inanç, din, kült, dini ahlak duygusu ve dine bağlılık” gibi çok çeşitli anlamlara gelmektedir (Glare, 1968: 1605). *Religio*, ilahi güce bağlılık duygusu ve bu gücün iş birliğini kazanma arzusu olarak tanımlanabilir (Wissowa, 1912: 380). Bu nedenle Roma’da ayinler ve törenler ile birlikte tüm din ve ibadet sistemi, (*res divinae* veya *sacrae*) genellikle *religio* (çoğulu: *religiones*) olarak adlandırılmıştır. Romalıların kendilerini öne çıkardığı özelliklerinden biri dine bağlılıklarıdır. Hatta bu konuda ne kadar iddialı olduklarını Cicero şu sözleriyle açıklamıştır: “Eğer kendimizi yabancı milletlerle kıyaslarsak, birçok alanda eşit, hatta daha alt seviyede olduğumuz görülebilir, ama din konusunda, yani tanrılar kültüründe, tartışmasız birinci biziz” (Cicero, *Nat. D.* 2.8). Romalılar dine bağlılığı her yurttaşın bir tür ahlaki ve yurttaşlık görevi olarak görmüşler ve tanrıların onayını almadan ne kendileri ne de devlet için önemli bir işe girişmişlerdi. Roma’da her vatandaşın devletin esenliği için yerine getirilmesi gereken bir dizi ibadet bulunmaktaydı. Kendilerini en dindar insanlar (*homines religiosissimi*) olarak tanımlayan Romalılar, kutsala saygı duyar ve tüm ritüel kurallarını titizlikle yerine getirirlerdi. Dolayısıyla dini pratikler hem kişisel hem de siyasi ve sosyal alanda Roma yaşamının ayrılmaz bir parçasıydı.

Gökyüzü ve dünya arasındaki karşılıklı bağlılık inancını sağlamlaştırma amacının Roma dindarlığını oluşturduğu söylenebilir. İlk zamanlarda Romalıların dini, çobanlardan ve çiftçilerden oluşan basit bir halkın diniydi ve herkes kendisi, ailesi, hayvanları ve tarlaları için güvenlik ve koruma istemekteydi. Tarihleri boyunca toprağı sevmiş ve ona sıcak bir sevgiyle bağlı kalmış olan Romalılar, doğa olaylarının yanında insan, toplum ve devlet yaşamının her anında, her aşamasında ve her alanında kendini gösteren *numen*¹leri düşünmüşlerdi (Scullard, 1981: 16; Dumézil, 1996: 20). *Numen*’ler, gerekli dini törenler yerine getirilmediği zaman, insan yaşamına zarar verebilen ulu güçler olarak görülmüştür (Dürüşken, 2003: 1-2). Başlangıçta *numen*’ler kişileştirilmemişlerdi, onlar adları veya cinsiyetleri olmayan soyut varlıklardı. Bu güçler tabiattaki nesnelere içinde yaşayan doğa fenomenleriydi. *Numen*’ler mekânlarda ve nesnelere içinde yaşamakla kalmamış, insan hayatının her aşamasında ve ediminde hazır bulunmuşlardır. Romalılar doğada var olan bu güçlerin çoklu tezahürleriyle karşı karşıya kaldıklarında kendilerini kırılgan ve güçsüz hissetmişlerdi ve kendileri, aileleri, mahsulleri ve hayvanları için korkmuşlardı. Bu korku duygusuna bir çare olarak, bu varlıkları teskin etmek ve iyi niyetli kılmak amacıyla bir takım tarımsal ve pastoral törenlere başvurmuşlardı (Rüpke, 2018: 24-26).

Romalılar, kendilerini sıkıntı içerisinde gördükleri zaman bunun sebebinin tanrıların dostluğunun ve lütfunun eksikliğinden kaynaklandığını düşünürlerdi. Devletin ve toplumun esenliği insanlarla tanrılar arasında bir sorun olmamasına bağlıydı. Bu yüzden tanrı lütfunu oldukça titiz ritüeller ile koruma gayreti içerisindeydiler. Dindarlık ve dinsizlik karşısında tanrıların lütfunu veya öfkelerini gösteren, zafer veya yenilgiyi temsil eden işaretler doğada aranırdı. Bu işaretler herkes tarafından kolayca anlaşılacak kadar açık değildi, bu işaretleri yorumlamak rahiplerin görevidi. Roma toplumunda rahipler ritüel yetkinliğe sahip kişiler olarak görülürler ve dini ihtiyaçların çözümünde otorite olarak kabul edilirdi (Turner & Valuer, 1968: 444).

Roma tarihinde devlet kültürünün işlevleri ayrılmaz bir şekilde devlet işleriyle bağlantılıydı. Roma devletinin başlıca kaygısı Roma devletinin esenliğinin (*salus publica*) korunmasıydı. Devlet dininin temel amacı tanrıların lütfunu korumak ve böylece toplumun güvenliğini ve refahını sağlamaktı (Orlin, 1997: 4). Rahiplerin ise başlıca görevi, tanrıları memnun etmek ve bu sayede onları Roma’ya karşı iyi niyetli tutmaktı (Bayet, 1984: 66). Rahipler gökyüzünden gelen işaretlere dikkat etmek zorundaydılar; eğer tanrılar öfkelerini (*ira deum*) gösterirlerse tanrılarla ilişkileri yeniden düzeltmek için çabalamaktan başka bir çareleri yoktur (Fantham, 2003: 233-235). Bunun birlikte Roma’da tanrılara isyan etme fikri hiçbir zaman oluşmamıştır. Romalılar, her şeyden önce şiddeti dindirilecek tanrının kimliğini tam

¹ Latince “baş eğme” anlamına gelen *nuere* fiilinden türeyen *numen* tanrısal bir gücü ifade eder. *Numen*, “ilahi irade, tanrıların iradesi veya gücü, ilahi hâkimiyet” anlamlarına gelmektedir (Glare, 1968: 1202; Dumézil, 1996: 20).

bilmediğinden, dualarında tedbirli bir tutum benimser ve dualarını “ister tanrı ol, ister tanrıça” (*sive deo, sive deae*) şeklinde ederlerdi.

Bu çalışmanın başlıca amacı, Cumhuriyet Dönemi Roma rahipleri ve bunların kurulları (*collegia*)² hakkında bilgi vermektir. Bu kapsamda rahipliğin temel unsurlarının neler olduğu, rahiplerin kimler olduğu ve hangi kurullarda yer aldıkları üzerinde durulmuştur. Iulius Caesar zamanına kadar Roma Cumhuriyeti'ndeki tüm rahip kurullarının mümkün olduğu kadar eksiksiz bir listesi verilmiştir. Roma rahip ve rahip kurullarının büyük bir bölümünün isimlerinin anlamları belirsizdir (Wissowa, 1912: 413). Bu sebeple, bu çalışmada rahip ve rahip kurulları ile dini terimlerin Latincelelerinin ne ifade ettikleri açıklanarak özgün halleri korunmuş, bazen de bağlama uygun bir Türkçe ifadesinin yanı sıra ayrıca içinde özgün biçimi verilmiştir.

Roma Dini ve Geçirmiş Olduğu Evreler

Roma dininin kökenleri Roma şehrinin ilk günlerinde yatmaktadır. Şairlerden filozoflara kadar Romalı yazarlar, Roma'nın ilk kral Romulus tarafından kuruluşunu ayrıntılı bir şekilde anlatmışlardır. Romulus yeni kurulan kentin ilahi onayı için tanrılara danışmış, şehrin etrafındaki kutsal sınırı (*pomerium*) dikkatlice belirlemiş; şehirdeki ilk tapınağı inşa etmiş (Iuppiter Feretrius) ve bin yıl sonra hala kutlanmakta olan bazı önemli festivalleri kurmuştur (Beard, North & Price, 1998: 1). Geleceğe göre, tüm karmaşık Roma kült sisteminin, yıllık ayınların ve törenlerin belirlenmesi ve bunların yönetiminin çeşitli rahip kurullarına emanet edilmesi Kral Numa Pompilius tarafından organize edilmiştir. MÖ 9. yüzyılın sonu ile 8. yüzyılın ortası arasında gelecekteki Roma'nın bulunduğu yere yerleşen Latinler zaten uzun bir tarihe, bir toplumsal yapıya ve bir dine sahipti. Başlangıçta Roma'da daha küçük bir etki alanı olan aile dininin (*religio privata*) gelişerek, dönüşerek ve kısmen değişerek Roma'nın devlet dinini (*religio publica*) oluşturduğunu söyleyebilir (Bayet, 1984: 27).

Eski Roma dinine ilişkin elimizde yeterli veri bulunmamaktadır (North & Marincola, 2000: 15). Roma dininin en ilkel aşaması büyüünün etkin olduğu dönemdir. Başlangıçta her türlü büyü Roma inanç sisteminde oldukça güçlü bir yer tutmaktaydı. Fakat bu dönem tarihsel gelişim sürecinde devlet dininin ortaya çıkmasıyla beraber dinin dışına atılmış gibi görünse de, halk arasında yaygınlığını yitirmemiştir. Ancak On iki Levha Kanunları ile birlikte insanların zararına olduğu düşünülen büyü kesin olarak yasaklanmıştır (Dürüşken, 2011: 19). Büyünün işe yaramadığının farkına varan insan bunun sebebini aradığında tek yapabildiği, böyle şeylerin kendisinden daha yüce bir gücün elinde olduğuna kanaat etmek olur. Sonra da ona göre dünya ve bilip tanıdığı türlü nesne, ruhlarla dolu bir hal alır.

Roma dini, büyüünün etkin olduğu evreden sonra gelen dönemde, İtalya'nın yerli halklarının inançları ile Etrüsk inançlarının karışımıyla kendine has bir karakter elde etmiştir. MÖ 6. yüzyıl civarında, önce Etrüsk dünyasıyla, sonra da güney İtalya kolonilerindeki Yunanlarla temas kuran Romalılar, belki dinsel kaygılarla, belki de daha büyük olasılıkla siyasi çıkarlar doğrultusunda, fethettikleri halkların tanrılarını kendi tanrılarına eklemeye başlamıştır. Roma aile dini de aile yaşamıyla ilişkili belli başlı nesnelere kutsallığı kavramından gelişmiştir. Ailede dış dünyadan koruyan kapı, sıcaklık ve besleme sağlayan ocak, yiyeceklerin saklandığı kiler kutsaldı. Büyük ihtimalle başlangıçta nesnelere bizzat kendine tapınılıyordu fakat zamanla bu nesnelere içinde Ianus'un, Vesta'nın ve Penates gibi tanrıların ruhlarının yaşadığına inanılmaya başlanmıştır. Genel olarak evin huzurunu sağlayan bu tanrılara *dii familiares* adı verilirdi. Diğer ev tanrı ve tanrıçalarına örnek olarak, tarlaların sınır taşı olan Terminus ve ailenin birlikteliğinin ve sürekliliğinin koruyucusu Lares gösterilebilir. Aile kültürü, Roma'nın kentleşmesi sürecinde gelişerek Roma devlet dininin temelini oluşturmuştur. (Beard, North & Price, 1998: 12; Scullard, 1981: 17-18; Dürüşken, 2011: 20).

Dinsel bilincin ilk dönem gelişiminde çok sık rastlanan ortak özelliklerden biri de doğal nesnelere tapınımdır. İlk başlarda sadece nesnelere kendilerine tapınılırken sonrasında içlerinde yaşadığı düşünülen ruhlara da tapınılmaya başlanmıştır. Romalılar arasında da ilk zamanlarda nesnelere tapınım yerini daha sonra nesnelere içindeki ruha tapınım kültürüne bıraktığı görülür. Romalıların *numen* olarak isimlendirdiği bu ruhlar insanoğluna benzer karakterde olmakla birlikte ondan daha kudretlidir ve insanoğlunun hayattaki başarısı bu ruhların ne ölçüde teskin edip ne ölçüde iş birliği yapabildiğine bağlıdır. Örneğin, yağmur yağsın istenirse yağmur yağdıran ruhun gönlü alınmalıdır, bir ağaç kesip zarar görmek istemezse uygun adaklar adayarak içinde yaşayan ruhu gitmesi için ikna etmelidir. Bu aşamada

² *Collegium* (çoğulu: *collegia*), “kurul, birlik, topluluk” anlamlarına gelir ve Roma'da aynı görevi yapan memur ve rahiplerin meydana getirdiği kurulları ifade eder.

insanın teolojisi türlü ruhlara ve yaşadıkları mekânlara dair bilgisinden, ritüelleri ise ruhları teskin etmek ya da kefarete ödemek amacıyla kurban vermesinden ibarettir (Bayet, 1984: 52-54).

Romalılar, çeşitli doğa olaylarını gözlemleyip yorumlayarak *numen*'lerin isteklerini anlamaya çalışırlardı. Bu durum Roma dininde kehanetlerin (*divinationes*) gelişimine ve daha sonra kehanetlerden sorumlu çeşitli rahip kurullarının oluşmasına neden olmuştur. Devlet tarafından sivil ya da askeri önemli bir eylem gerçekleştirilmeden önce, tanrıların onayladığına dair güvence alınması gerekirdi. Kehanet, tanrılar tarafından gönderildiğine inanılan gök gürültüsü, yıldırım gibi birtakım doğaüstü olayları, kutsal sayılan bazı hayvanların iç organlarına bakarak ve kuşların uçuş yönleriyle yem yeme biçimleri gibi ilahi işaretleri yorumlama sanatı olarak tanımlanabilir. Bu işaretleri yorumlayan kişiler gözlemledikleri işaretlerin türüne göre adlandırılırdı (Dürüşken, 2011: 22).

Çok tanrılı bir yapıya sahip olan Roma dini, devletin varlığını ve bütünlüğünü koruyan ve yurttaşların sadakatle bağlandıkları çeşitli inanç ve faaliyetlerden oluşmaktadır. Romalılar ibadetlerini çıkar gözeterek yaparlardı. “Ben veriyorum ki sen de veresin” (*do ut des*) deyiimi Romalıların tanrılarla ilişkisini özetler. Bu ifade insan ve tanrı arasındaki ilişkinin karşılıklılığını ifade eder (Rüpke, 2001: 149). Roma'daki dini faaliyetler, atalara dayandırılan içerik ve biçimlerden oluşurdu. Roma devleti, yurttaşlarının ataları tarafından belirlenmiş ritüelleri sıkı bir şekilde uygulamalarını talep ederdi. Bu ayin ve ritüellere uygun davranmak uyum ve refah getirirken, ihmal ya da ihmalkârlık ilahi öfke ve devlete zarar getirirdi. Roma'nın bu sıkı kurumsal yapısına rağmen, dinleri dış etkilere açıktı. Roma, yeni topraklar kazandıkça, orada yaşayan halkların tanrılarını din dünyasına dâhil etmiş, ancak genellikle bu yabancı tanrıların kültlerini kendi iç yapısına uyumlu hale getirmek için dönüştürmüştür. Roma dini, bireyleri bireysel inançlarından ziyade, topluluğun bir parçası olarak görmüştür. Bireylerin dinsel yükümlülükleri ise içinde bulunduğu topluluğa göre belirlenmiştir. Roma dini, ölüm sonrasında sonsuz ve mutlu bir yaşam vaat etmekten ziyade, dünyevi hayatta huzuru arayan ve bunu da devletin esenliğinde bulan bir dindir (Dürüşken, 2011:15).

İlk Roma toplumunu oluşturacak aileler bir araya geldiği zaman devlet kültürü, aile kültürüne ve aile ritüeline dayandırılmıştır (Dürüşken, 2003: 23). Örneğin Vesta aile ocağının tanrısıyken devletin sönmez ateşinin tanrısı olmuştur. Devleti oluşturan en büyük toplulukta ise rahiplik görevi krala aittir, o ise Vesta ritüellerinin sorumluluğunu kızlarına emanet etmiştir. Cumhuriyet kurulduktan sonra *rex sacrorum* (kutsal işlerin kralı), kralın dini ritüellerdeki vazifelerini devralırken, Numa'nın sarayı *regia*'da yer alan *pontifex maximus* (başrahip), Vesta bakirelerinin dinsel kanunlar açısından denetimiyle görevlendirilmiştir. Romalılar, *rex sacrorum* veya *res sacrificulus* sayesinde dinsel geleneklerde kargaşayı kabullenmeyecek tanrıların öfkelerini dindireceklerine inanıyorlardı. *Pontifex*³ (rahiplik) kurumunun kurulmasıysa bir zorunluluktan doğmuştur denilebilir. Şöyle ki, devlet evin genişletilmiş halidir yani devletin başı aynı zamanda toplumun dinsel temsilcisidir. Dinin devlet elinde merkezileşmesi ile tanrı ve tanrıçalar için düzenlenen törenleri yönetecek dini bir kurum kurulmalıydı, bu da *pontifices* kurumu olmuştur (Dürüşken, 2003: 12).

Kralların kovulmasıyla bir yüce uzlaştırıcının eksikliği ortaya çıkmış ve yüzyıllar boyunca soylular ve sıradan halk arasında sürececek bir rekabet başlamıştır. Karşılıklı çıkar çatışmasına dayanan iktisadi, siyasal ve toplumsal mücadeleyle kendini gösteren bu sınıf çatışması, din konusunda da kendini göstermiştir. Soylular (*patricius*) ve halk (*plebs*) arasında dinsel eşitlik söz konusu değildi. Örneğin, önemli kutsal görevlere gelmek ve dini ritüellerin yönetimi sadece soylu sınıfın hakkıydı. Başlangıçta, tüm rahiplikler *patricius* sınıfına aitti, ancak Geç Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde bu yalnızca *rex sacrorum* ve *flamines*⁴ *maiores* (en saygın *flamen*'ler) *patricius* sınıfına ait olarak kaldı. MÖ 300'de iki sınıfın dinsel eşitliği ilan edilmiş ve her kuruldaki sandalye sayısının yaklaşık yarısı halk kesiminden üyelere ayrılmıştır. *Plebs*'ler, *lex Ogulnia* sayesinde *pontifex* ve *augur* (kuş kâhini) olma hakkını güvence altına aldılar (Rainer, 1997: 38), fakat *rex sacrorum*, *pontifex maximus*, *salii* gibi arkaik dinsel görevler soylulara özgü kalmıştır.

Roma dini, Roma'nın kuruluşundan imparatorluğun sonuna kadar birçok değişim geçirmiştir. Roma'ya kuruluşundan itibaren ilk önce Etruria'dan ve Magna Graecia'dan daha sonra Yakın Doğu ve Mısır'dan yabancı tanrılar gelmişlerdir. Bu tanrılar kimi zamanda özgün adları korunarak Roma

³ *Pontifex* (çoğulu: *pontifices*), Latince “köprü” anlamına gelen *pons* ismi ve yapmak anlamına gelen “*facio*” fiilininin birleşiminden oluştuğu ve “köprü kuran” anlamına geldiği düşünülür (Kent, 1913: 317-326).

⁴ *Flamen* (çoğulu: *flamines*), rahip ya da sunu sunan anlamına gelen bir sözcük olduğu düşünülür. Bu rahip kendini yalnızca bir tanrıya ibadet etmeye adanmıştır. En saygın *flamen*'ler (*maiores*) *flamen dialis*, *flamen martialis* ve *flamen quirinalis*'ti, üçü de *patricius* sınıftan seçilirdi. Diğer *flamen*'ler (*minores*) *plebs*'lerden seçilirdi.

panteonuna alınmış kimi zaman da bu tanrıların sahip olduğu niteliklerle ona eş değer Romalı bir tanrı yaratılmıştır. Kısacası Roma dini genel olarak Latinlerden, Etrüsklerden, Yunanlılardan, Kartacalılardan ve Galyalılardan alınan bir çeşit ödünç alma ve adaptasyon ile oluşmuştur (Beard et al., 1998: 10-12). Roma'nın İtalya'da hâkimiyet alanını genişletmesiyle Eski Roma dini Magna Graecia aracılığıyla Yunan düşüncesiyle tanışmış ve derin değişimlere uğramıştır. Roma'nın eski *numen*'lerinin, birçoğu Yunan tanrılarıyla özdeşleştirilir. Roma'nın eski tanrıları Yunan tanrılarına özgü sıfat ve mitoslarla donatılır. Böylece Iuppiter, Zeus ile Minerva, Athena ile Vulcanus, Hephaistos ile vb. özdeşleştirilir. Yunan mitosları Roma dinine daha canlı bir görünüm kazandırmıştır. Fakat kırsal bölgelerde, evlerde ve doğada ruhların var olduğu eski inanç da devam etmiştir (Bayet, 1984: 122).

Roma'da erken tarihlerden beri varlığı bilinen *Sibyllini* kitapları, gelecek konusunda yol gösterirdi, ayrıca bu kitaplara deprem, salgın gibi büyük felaket dönemlerinde tanrıların öfkesinin nasıl yatıştırılacağı konusunda da danışılırdı. Antik Çağ'ın en ünlü *Sibyllinus* kitabı eski bir Yunan kolonisi olan Campania'daki Cumae *Sibyllinus*'uydu. *Sibyllini* kehanet kitaplarının getirilmesiyle başlayan Yunan etkisi Cumhuriyet Dönemi'nde gelişerek devam etmiştir. Çünkü genellikle bu kitaplardan alınan tavsiyeler Yunan tanrıları ile onlara bağlı kùltlerin Roma'ya getirilmesini emrediyordu. Örneğin, MÖ 496 yılında bir kıtlık sırasında danışılan kitaplar Ceres kùltünün kurulmasını öğütler (Spaeth, 1996: 7). Daha sonra da yine söz konusu kitaplardaki tavsiyeler üzerine Cumae'den Yunan Apollon'unun kùltü (MÖ 433) Roma'ya gelir (Liv. 4.25.3). İkinci Kartaca savaşının sıkıntılı günlerinde *Sibyllini* kitaplarındaki kadim bilgileri kullanan Romalılar Magna Mater kùltünü Phrygia'dan Roma'ya getirirler (Liv. 29.10; Dürüşken, 2011: 70). MÖ 2. ve 1. Yüzyıla gelindiğinde Doğu'dan yeni dinsel etkilerin geldiği görülür. Bundan kısa bir süre sonra Dionysos kùltü İtalya'ya yayılır (Dürüşken, 2011: 84). Pontus kralı Mithridates ile yapılan savaşlar sırasında savaş tanrıçası Ma'nın kùltü Roma'ya getirilir (Alföldi 1976: 149-156) ve İtalyan tanrıça Bellona ile kaynaşır (Cumont 1929: 50). Mısırla gelişen ilişkiler neticesinde Isis ile Osiris gelir (Dürüşken, 2011: 126) ve Isis kùltü kısa sürede kitleler tarafından benimsenir (Rüpke, 2018: 264-272). Roma ele geçirilen topraklardaki tanrılara ve kùltlere hoşgörölü bir yaklaşım sergilemiştir.

İmparatorluk kùltü Doğu ile geliştirilen ilişkiler neticesinde ortaya çıkan bir olgudur. Mısır firavunlarının ve Hellenistik krallarının tanrılaştırılmasından hareketle Roma'da büyük yararlılık göstermiş bir kişiye tanrı veya tanrıya yakın bir gözle bakılmaya başlanmıştır (Baz, 1998: 11-14). MÖ 44'te Romalı *senator*'lar Caesar'ın tanrı sıfatını aldığını ilan ederler: "Ve sonunda, onu doğrudan Iuppiter Iulius ilan ettiler ve ona olduğu kadar *Clementia Caesaris*'e de *flamen dialis* örneğine uyararak rahibini Antonius diye adlandırdıkları bir tapınak adanması emrini verdiler" (Cass. Dio. 44.6.4). Fakat *divus Iulius* kùltü Caesar'ın ölümünden sonra MÖ 42 yılında ancak yerleşmişti. Caesar'ın evlatlığı Octavius ise *Divi Filius* (tanrılaşmış olanın oğlu) adını alır (Rüpke, 2018: 185).

Princeps Augustus, imparator ve halk arasında birliktelik yaratmanın önemini kavrar ve imparatorluk kùltü düşüncesinin yayılmasını özendirir. Augustus MÖ 13/12'de *pontifex maximus* olarak imparatorluk kùltünü devlet dininin bir parçası haline getirir. Augustus ve onu izleyen imparatorlar öldükten sonra tanrılaştırılır. O dönemde insanlar istedikleri dine tapmakta özgür olmakla birlikte, bağlılığını göstermek için imparatora da tapmak zorundaydılar. İmparator ve ailesi için belirli günlerde törenler düzenlenirdi. İmparatorluk kùltü doruk noktasına Hadrianus Dönemi'nde ulaşır. Hatta Septimus Severus'un kendini Hercules olarak gösterdiği gibi, çoğu imparator da kendini tanrılarla özdeşleştirmiştir (Baz, 1998: 69-70). İmparatorluk kùltü, Roma İmparatorluğu'nun otoritesini güçlendirmiştir. Bu kùlt sayesinde eyaletlerde yaşayan farklı inançlardan ve kùltürlerden gelen halkların devlete olan sadakati artmıştır. İmparatorluk kùltü Constantinus Dönemi'nde, dinsel tapım ile kraliyete tapımın birbirinden ayrılmasına kadar sürmüştür (Rüpke, 2018: 372-377; Baz, 1998: 81-83; Burrell, 2004: 302-304).

Cumhuriyet Öncesi Roma Toplumunda Rahipler

Eskiçağ devletlerinin birçoğu girişecekleri savaşlar gibi birçok ciddi meseleler konusunda tanrının ne düşündüğünü öğrenmek istemiştir. Mezopotamya'da bulunan karaciğer maketleri kurban edilen hayvanların iç organlarına bakma yönteminin MÖ 2. bin yılda daha öncesinde kullanılmış olduğunu göstermektedir. Mezopotamya'da bulunan birçok tablette gökyüzündeki olaylar ve işaretler hakkında çeşitli bilgiler bulunmaktadır (Rochberg, 2004: 209-219). Bu tabletler Mezopotamya rahiplerinin göksel işaretler, kehanet ve aynı zamanda uğursuz alametlerin gerektirdiği büyü, ayinler ve kurbanlar konusunda da yetkin olduklarını kanıtlar (Rochberg, 2004: 76). Hititler de girişecekleri önemli meseleler için sıklıkla karaciğer ve kuş fallarına bakması için kâhinlere başvurmuştur (Dinçol, 1982: 90-

91; Ünal, 2003: 129-130). Etrüsklerin de gökyüzünde ve yeryüzünde beliren tanrı işaretlerini yorumlaması için kâhinler bulunmaktaydı ve Roma Cumhuriyet Dönemi'nde de *haruspex*⁵ olarak isimlendirilen bu rahiplere sıklıkla başvurulmuştur. Kısaca Mısır, Mezopotamya, Anadolu, Antik Yunan ve Etrüsklere kadar uzanan geniş bir coğrafyadaki yöneticiler aldıkları önemli kararlar konusunda tanrıların onay verip vermediğini öğrenmek istemişlerdi. Eskiçağ devletlerinde tanrılardan geldiği düşünülen olumlu ya da olumsuz işaretleri görebilecek ve bunları yorumlayacak kâhinler bulunmaktaydı.

Roma dini çeşitli ritüeller ile kehanetlerden (*auspices*)⁶ oluşmaktadır. Bu kehanetlere özel veya kamuya özgü işlerde sıklıkla başvurulmuştur. Bu kehanet yöntemlerinden bir kısmı Etrüskler'den, bir kısmı ise Babil'den Yunanistan'a, oradan da Roma'ya geçmiştir (Cunningham, 2003: 21). Roma'da kehanet, çeşitli yöntemlerle yapılmıştır. Bunlar arasında en öne çıkan kehanet türleri, *haruspicium* (çoğulu: *haruspicina*) adı verilen, kurban edilen hayvanların iç organlarına bakıp yorumlanması, *augurium*⁷ adı verilen kuşların hareketlerini yorumlanması ve yıldırımları yorumlanmasıdır. Bu kehanet yöntemleri, Roma'da çok yaygın olarak kullanılmış ve önemli kararların alınmasında büyük rol oynamıştır. *Haruspicina*, tanrılara kurban edilen hayvanların iç organlarının durumundan, olağan dışı doğumlardan ya da şimşeklerden tanrının istencini okuma sanatıdır. Örneğin, iç organlarda karaciğer ile safra kesesinin büyüklüğü, biçimi, rengi gibi gözle görülebilen özellikleri önem taşırdı. Şimşek (*fulgura*) ise hangi sıklıkla ve göğün neresinde görüldüğüne göre yorumlanırdı. Kurban edilen hayvanların iç organlarına (*exta*) bakıp yorum yapma geleneği Mezopotamya kökenli olmak üzere, Etrüsk kültürü üzerinden Roma'ya gelmiştir (McGeough, 2004: 252). Diğer bir kehanet yöntemi ise kuşların hareketlerini yorumlama olarak tanımlanan *augurium*'dur. Roma'da öne çıkan bir diğer kehanet türü yıldırımların yorumlanmasıdır. Bu kehanet türü için Latince, *haruspicium* ve *augurium* gibi özel bir terim kullanılmamıştır. Roma'daki kehanetlerin tespit edilmesi ve yorumlanmasından sorumlu olan rahipler tanrılarla doğrudan iletişime geçmezler, sadece iç organlar, kuşlar ve yıldırımlar gibi olayları gözlemleyerek tanrı istencini algılamaya çalışırlardı. Bu sebeple Roma rahipleri tanrılarla çift taraflı değil, tek taraflı bir ilişki kurmuşlardır (Jannot, 2005: 178).

Eski Roma toplumunda rahipler dini uygulamalar konusunda ehil kişiler olarak görülmüş, devletin ve bireylerin dinsel ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Latince rahip anlamına gelen, *sacerdos* terimi, tanrısına kurban kesen ve ona dua eden bir kamu görevlisi anlamına gelmektedir (Walde ve Hoffman, 1954: 460). Cumhuriyet Dönemi'nde, kamu rahipleri (*sacerdotes publici*) ya da Varro'nun deyiimiyle adını kutsal işlerden alan Roma rahipleri (*sacerdotes universi a sacris dicti*, *Ling.* 5.15.83), devlet dininin (*sacra publica*) işleyişinde yetkinleşmiş rahip kurulları oluşturmuştu. Bununla birlikte, bireysel din (*sacra privata*) uygulamaları da insanlar ve tanrılar arasındaki gerekli olan dengeyi sürdürmek ve böylece devlette güvenli bir denge sağlamak için yetkili rahip kurulları, özellikle de *pontifices* tarafından denetlenmiştir (Wissowa, 1912: 400-402; Szemler, 1972: 22-23).

Roma'da rahipler, toplumun geri kalanından ayrı tutulan bir sınıf değildi. Her zaman kamu hayatında rol alabilirlerdi ve onlarla topluluğun geri kalanı arasında herhangi bir engel bulunmazdı. Rahipler çeşitli tanrıların aracılığı olarak görülmemişlerdir, daha çok kutsal törenlerin (*caeremonia*) ve ayinlerin (*sacra*) danışmanı, tanrısal işaretlerin, kehanetlerin ehil yorumcuları ve dolayısıyla günlük hayatın tüm yönlerinin denetleyicileri, yöneticileri olarak görülmüşlerdir (Düll, 1972: 288). Her şeyden önce, rahiplerin gizli dini bilgilere ve ritüel veya törensel yetkinliğe sahip oldukları varsayılmıştır. Yine de tanrı adına hareket etmeleri veya yasal olarak bağlayıcı kararlar vermeleri anlamında üstün bir yetkiye sahip değillerdi. Rahipler başlangıçta devlet kültüründe krala çeşitli vazifelerinde destek olmak üzere seçilirlerken aynı işlevlerini Cumhuriyet Dönemi'nde de sürdürmüşlerdir. Cumhuriyet Dönemi'nde rahipler, tanrılar ve devlet arasında iyi ilişkiler sürdürmek için *magistratus*⁸'ların tercümanları ve danışmanları olarak görev almışlardır (Szemler, 1972: 360-62).

Rahiplerin dinsel ihtiyaçların giderilmesinde ehil oldukları kabul edilmiştir. Ancak, bu ihtiyaçlar hem kamusal hem de özel olduğundan, rahipliklere, sahiplerine ve ailelerine sağladıkları saygınlık

⁵ Etrüsk kökenli olan ve hayvanların iç organlarına bakarak kehanette bulunan bu kişiler *haruspex* (çoğulu: *haruspices*) adıyla anılırdı, yaptıkları kehanet sanatına ise *haruspicium* ya da *extispicium* (*exta*: iç organlar, *spicio*: bakmak) denilirdi (Dürüşken, 2011: 22).

⁶ *Auspex* (çoğulu: *auspices*), “kuş” anlamına gelen *avis* ismiyle “izlemek” anlamına gelen *spicere* fiilinin birleşmesiyle oluşmuştur ve *auspex* ilk olarak “kuşların uçuşunu izleyip yorumlama” anlamında kullanılmıştır, ancak zamanla genel olarak “kehanet” anlamında kullanılmıştır. Örneğin bkz. Cicero, *Nat. D.* 3.5.

⁷ *Augurium* “kuş” anlamına gelen *avis* ismi ve “konuşmak” anlamına gelen *garrio* fiilinden oluşur; *augur* (çoğulu: *augures*) kökü aynı zamanda “bu kehanet sanatıyla uğraşan kâhin” anlamına da gelmektedir (Opdycke, 1949: 66).

⁸ Roma'da üst düzey devlet görevlilerine verilen ad. Başlıca *magistratus*'lar: *aedilis*, *quaestor*, *ensor*, *praetor*, *consul*, *dictator*'dur.

nedeniyle, özellikle de dinle ilgili en tartışmalı konularda başta *pontifices* ve *augures* olmak üzere çeşitli rahip kurullarına, *senatus* tarafından danışıldıkları için değer verilmiştir (Wissowa, 1912: 479). Yıllık olarak seçilen memurların aksine rahipler ömür boyu seçilirdi (Mommsen, 1875: 19). Teknik olarak hiçbir rahip görevden alınamazdı. Sadece *salii* başka bir rahipliğe seçildiklerinde istifa etmek zorundaydılar. Ayrıca Vesta rahibelerinin 30 yıllık hizmetten sonra (on yıl acemilik, on yıl kült hizmetkârlığı, on yıl öğretmenlik) ayrılmalarına izin verilirdi. Bir rahip şehri herhangi bir nedenle terk ettiğinde bile rahiplik görevi devam ederdi. *Pontifex maximus* bir rahibi, rahiplik görevi ile diğer faaliyetleri ters düştüğünde, özellikle *flamines* söz konusu olduğunda, görevden alırdı. Ayrıca, bir rahip mahkemede mahkûm edildiğinde, rahiplik görevi de sona ererdi ancak *augures* ve *fratres aruales* (arval kardeşler) söz konusu olduğunda o zaman bile rahiplik yetkileri devam ederdi. *Pontifex maximus*'un konumu asla kaybedilmezdi (Wissowa, 1896: 485).

Başlangıçta rahip kurullarına giriş, üyelerinin elindeydi; bu durumun istisnası ise *pontifex maximus* tarafından atanan *rex sacrorum*, *flamines* ve Vesta rahibeleriydi (Wissowa, 1896: 487). Kuruldan iki üye adayları belirler ve oy birliği ile karar verilirdi. Bununla birlikte, üçüncü yüzyılda *pontifex maximus*'un, 17 *gens*'ten oluşan özel bir meclis tarafından *pontifices* kurulu üyeleri arasından seçildiği kesindir (Taylor, 1942: 421). MÖ 104 yılında *plebs tribunus*'u Cn. Domitius Ahenobarbus, en büyük dört rahip kurulu (*quattuor amplissima collegia*) üyelerinin 17 *gens*'in oyuyla seçilmesini sağlamıştır (Broughton, 1951: 470). Adaylık, büyük bir olasılıkla *augures*'in sorumluluğu haline gelmiştir.

Rahip kurullarına giriş için bazı özel şartlar bulunmaktaydı (Wissowa, 1912: 491; Mommsen, 1875: 32; 1887: 566). Üye olmak isteyen bir kişinin Roma vatandaşı olması, hür doğmuş olması ve herhangi bir bedensel kusuru olmaması gerekiyordu (Gell. 1.12.4), ancak bu kural, bir rahip kurula alındıktan sonra sakatlanırsa veya kalıcı bir bedensel zarar görürse geçerli değildi (Morgan, 1974: 137).

Eski Roma Cumhuriyeti'nde Rahip Kurulları (*Collegia*)

Ailede evin babası (*pater familias*) aynı zamanda rahipti ve bütün ailenin hem özgürlerin hem de kölelerin dinsel ibadetlerinin (*sacra familiae*) yürütülmesinden sorumluydu (Beard et al., 1998: 49). *Pater familias* karısıyla kızlarına ocakla (Vesta) ve kilerle (Penates) ilgili törenleri, kâhyasına tarlaları koruyan güçlere (Lares) kurban verme işini emanet ederdi ama evdeki ve tarlalardaki diğer ibadetleri kendisi yürütür oğullarıysa rahip yardımcısı görevi görürdü. Her büyük ailenin kendi klanına has tapınma sistemi vardı. Bu büyük ailelerin ayrıca kendilerine para ile yardımcı olan rahipleri de vardı. Rahiplerin yanında ayrıca astrologlar, büyücüler ve iyileştiricilerde bulunmaktaydı. Herhangi bir tapınma yapılacağı zaman profesyoneller seçilirdi çünkü dini uygulamalarda yetkin olan kişilerle ibadet edildiğinde daha başarılı olunacağına inanılırdı (Beard et al., 1998: 49).

Roma dini, tapınmanın kendisi ile ilgili olmaktan çok, dini kurumların yapılması ile ilgilidir. Rahiplik kurumu bu kurumlar arasında en önemli olanıdır. Roma toplumunun dinsel temsilcileri olan rahipler aynı zamanda toplumun liderleridir. Roma devlet dininin temel kaygısı devletin ve toplumun tanrılarla barışık (*pax deum*) olmasını sağlamak, toplumun tamamını ilgilendiren sorunlar ortaya çıktığı zaman, tanrılarının neye öfkeli olduğunu (*ira deum*) anlayama çalışmak ve bu öfkeyi yatıştırmak için gerekli önlemleri almaktır. Bu nedenle Romalılar devlet yönetiminde atacakları her adımı önceden tanrılara sorarlar ve tanrılarının olumlu onayını alırlardı (*auspicium*). Kuşların uçuşu ve yem yemesi, hayvanların iç organlarının incelenmesi gibi kâhinlik yöntemleriyle tanrılarının ne düşündüğünü öğrenmeye çalışırlardı. Tanrılarının öfkelerinin nedenlerini anlamak, teskin etmek, yapılacak ibadetleri yönetmek gibi faaliyetlerde ise rahiplerin rolü oldukça büyüktü (Wissowa, 1912: 390; Bayet, 1984: 66-68).

Magistratus'lar görevlerine başlaması için gerekli olan *auspicium*'u alırken, dini ritüellerin genel denetimi en büyük dört rahip kurulunun elindeydi ve bu kurul, *pontifices* (rahipler), *augures* (kuş kâhinleri), *quindecimviri sacris faciundis* (on beş kişilik kutsal işler kurulu) ve *septemviri epulones*'ten (yedi ziyafet görevlisi) oluşurdu (Wissowa, 1912: 481; Mommsen, 1887: 999). En büyük dört rahip kurulu Roma Cumhuriyeti'nin en önemli kurumlarından biriydi. Bu kurullar, Roma halkı tarafından kutsal sayılır ve üyeleri de Roma toplumunun en önemli insanlarından biri olarak kabul edilirdi. En büyük dört rahip kurulu, Roma toplumunun dinsel, siyasi ve kültürel yaşamında önemli bir rol oynamıştır. Tüm bu rahip kurullarına üyelik, sahiplerine ve ailelerine sağladığı saygınlık nedeniyle ve özellikle de din ile ilgili en tartışmalı konularda *senatus* tarafından danışıldıklarından önemliydi. Dünyevi meselelerin tartışılmasından önce *senatus*, tanrısal öngörülerin alınması konusunda ısrar ederdi. Rahipler yalnızca hükümet için daimî bir danışma organı değillerdi, aynı zamanda kalıcı, her yıl değişmeyen

kurullarda geleneksel ritüel uygulamalarının yetkinliği temsil ettikleri topluluktaki belirli politikaların yorumcularıydılar (Szemler, 1972: 164-178).

Roma Cumhuriyeti'ndeki belli başlı rahip ve rahip kurullarına bakılacak olursa, bunların arasında öncelik *rex sacrorum*'a aitti. Krallar kovulduktan sonra tanrıların bu karışık ortamdan rahatsız olup öfkelenmelerinden korkan Romalılar, kralın yerine getirmekle yükümlü olduğu bazı dinsel görevleri bu rahibe vermişlerdir (Bianchi, 2010: 128). *Rex sacrorum* ya da *rex sacrificus* kralın dini ritüellerdeki vazifelerini devralmıştır (Wissowa, 1912: 506). Görünüşe göre Romalılar, dini konularda sürekliliği korumak ve tanrıları kralın hizmetinden mahrum bırakmak istememişlerdir. *Rex sacrorum*, *pontifex maximus*'un başkanı olduğu *pontifices* kuruluna dâhildi. *Rex sacrorum*, görünüşte *pontifex maximus*'tan üstün olmakla birlikte hem gerçek saygınlık hem de siyasi önem açısından onun altında yer almaktaydı (Liv. 2.2; Wissowa, 1912: 507). Her ne kadar, din adamları hiyerarşisinde (*ordo sacerdotum*) birinci sırada yer alsa da pratikte *pontifices* tarafından aday gösterilen, *pontifex maximus* tarafından atanan ve *augures* tarafından göreve başlatılan *rex sacrorum*, *pontifices* kurulunun ikinci üyesiydi (Wissowa, 1912: 508). *Patricius* sınıfından seçilen *Rex sacrorum*'un görevi ömür boyu sürmekteydi ve aynı anda birden fazla görev alma hakkı da yoktu. Kendisi gibi bazı dinsel görevleri olan karısı *regina sacrorum* ile birlikte devlet adına tanrılara bazı sunular ve kurbanlar sunarlardı. Ayrıca takvimin yayımlanmasından önce her ay düzenlenecek şenlikleri halka duyurmak da onun göreviydi (Bianchi, 2010: 189).

Pontifices kurulu, Roma'da devlet diniyle ilgili en yüksek denetleme yetkisine sahip rahip kuruludur (Wissowa 1912: 501). Krallık Dönemi'nde devlet kültürünü yerine getirmede krala yardımcı olur ve din konusunda ona danışmanlık yaparlardı. Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde ise başlarında bir *pontifex maximus* ile birlikte devlet dinine ilişkin düzenlemelerden sorumlu tutuldular (Cicero, *Dom.* 1-2). Başlangıçta *patricius* soyundan gelen üç *pontifex* vardı ve biri öldüğünde yeni *pontifex*'in kalan ikisi tarafından seçilirdi (Wissowa, 1912: 503). *Pontifices*'in görevi ömür boyu sürerdi (Wissowa, 1912: 501-509) MÖ 300 yılından sonra kuruldaki rahip sayısı dokuza yükselmiş ve *plebs*'ler de bu göreve seçilme hakkını kazanmışlardır. Sulla zamanında on beş, Iulius Caesar zamanında ise on altı rahip *pontifices* kurulunda görev almıştır. Oldukça geniş bir yetki ve sorumluluk alanına sahip bu kurul, kurban törenlerinin, ibadetlerin, oyunların (*ludi*) doğru bir biçimde yürütülmesinden, bu törenler, ayinler ve oyunlar sırasında herhangi bir aksaklık meydana gelmemesinden sorumludur. *Pontifices* Roma'da ay takvimi ile güneş takvimini eşitlemek için artık ayı ekleme (*intercalatio*) görevinden de sorumludurlar. Ayrıca resmi işlerin gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceği (*dies fasti* / *dies nefasti*) ve halkın toplantıya çağırılabilmesi için günleri (*dies comitiales*) tespit etmek de *pontifices*'in görevleri arasındadır (Wissowa, 1912: 508-510). Aile içi kült etkinlikleri üzerinde genel bir gözetimde bulunurlar fakat ötesine geçemezlerdi. *Pontifices*'in kamusal işlere katılmasında herhangi bir engel yoktu. Evlat edinme (*adoptio*), vasiyet ve miras gibi konularda da söz sahibiydiler (Cicero, *Leg.* 2.47). Görev başında *toga praetexta* giyerlerdi. Vergiden, askerlikten muaf tutulmak gibi bazı ayrıcalıkları bulunmaktaydı. Siyasal görev üstlenenler gibi bunlarda yaptıkları görev karşılığında herhangi bir ücret almazlardı. *Pontifices* kurulunda diğer resmi rahipler de görev almaktadır (Dumézil, 1996: 151-175). *Flamines*, (*Flamen Dialis*, *Flamen Martialis*, *Flamen Quirinalis*) ve Vesta rahibeleri bu kurulun en önemli üyeleridir (Dumézil, 1996: 151-175).

Pontifex maximus ise rahipleri, kendi atadığı Vesta rahibelerini, *flamines* ve *rex sacrorum*'u denetlerdi. *Pontifices*'in almış olduğu kararları duyururdu. Resmi görev yeri *Regia* idi. Devlet dinini tüm yönleriyle denetlediği için, makamına çok büyük bir saygı duyulurdu (Peck, 1896: 1299). *Principatus* Dönemi⁹nde birçok imparator bu saygınlığından ötürü aynı zamanda *pontifex maximus* görevini de üstlenmiştir.

Çok eskilerden kalma bir tanrıça olan Vesta, Roma'nın ocak tanrıçasıydı (Erhat, 1993: 290). Bütün Roma ailelerinin evlerinde ocak başında Vesta'ya tapınılırdı. Devlet kültürü aile kültürüne dayandığından ötürü *Forum Romanum*'daki küçük bir yuvarlak tapınakta devleti simgeleyen ocağın ateşi hep yanık tutulurdu. Her yıl 1 Mart'ta bu ateş yeniden tutuşturulur ve yıl boyunca yanık kalmamasında Vesta rahibeleri sorumluydu (Beard et al., 1998: 51). Tapınak ayrıca devlet ambarını (*penus*) barındırmaktaydı. Kutsal nesnelere Aeneas'ın Troia'dan (Gr. *Tpoia*, Lat. *Ilium*, Tr. Truva) kurtardığı tanrıça Pallas Athena'nın heykeli (*palladium*) de dâhil, burada saklanır ve yalnızca Vesta rahibeleri ile *pontifex maximus*'un girmesine izin verilir. Ayrıca çeşitli şenlikler için tuzlu çörekler (*mola salsa*) yaparlardı (Rüpke, 2018: 117-19).

⁹ *Principatus*, Roma'da çoğu zaman "imparatorluk" sözcüğü yerine kullanılan bir terim. MÖ 31 sonrası Augustus'tan MS 284'te Diocletianus'un tahta çıkışına kadar hüküm süren Roma imparatorları dönemini belirtir.

Vesta rahibeleri, Roma dininin erken döneminde kralların kızlarını temsil ettikleri düşünülen bakirelerdi. Vesta rahibelerinin en önemli ritüel sorumluluğu, *Atrium Vestae*'deki devlet ocağında ateşin yanmasını sağlamaktı (Plut. *Num.* 9.5; Cicero, *Leg.* 2.20). Bu alev, Roma halkının refahını ve devletin devamlılığını garanti ediyordu ve sönmesinin şehrin yıkımına işaret ettiğine inanılmaktaydı (Dion. Hal. 2.67.5; Liv. 28.11.6). Vesta rahibeliğinin Numa zamanında başladığı düşünülür (Plut. *Num.* 11.1; Dion. Hal. 2.65-6). Soylu aileler arasından seçilen bu rahibelerin sayısı altıydı. Cumhuriyet Dönemi'nde Vesta rahibeleri, *pontifex maximus* tarafından yaşları altı ile on arasında olan uygun kız çocuklarından seçilirdi (Gell. 1.12.1-5). Hizmet süreleri otuz yıl olmakla birlikte çoğu Vesta rahibesi ömür boyu görev yapardı. *Forum*'a yakın *Atrium Vestae* (Vesta Evi) adıyla bilinen bir evde yaşarlar ve giderleri devlet tarafından karşılanırdı. Eski tarz bir keten elbise giyerler ve çaresizlik içindeki insanlara yardım ederlerdi. *Pontifex maximus*'un denetimi altında olan rahibeler, ateşin sönmesine yol açmak gibi suçlardan ötürü kırbaçlanabilirlerdi. Hizmet süreleri boyunca bakire kalmaları bekleniyordu ve bu durumu sürdüremezlerse diri diri gömülmek gibi ağır cezalarla karşı karşıya kalmışlardır (Plut. *Num.* 10.4).

Augures, Roma'da, çok saygı duyulan, kuşların uçuşunu veya seslerini, kutsal kümes hayvanlarının beslenmesini, dört ayaklıların bazı görünüşlerini, kuyruklu yıldızların ve kayan yıldızların ortaya çıkması, yıldırım düşmesi, kıtlıklar, korkunç doğumlar, depremler vs. gibi olağandışı her şeyi gözlemleyerek geleceği bildiren rahiplerdi (Wissowa, 1896: 2332-3). Romalılar için kehanet ritüelleri ve kehanetlerin işlevi, savaş, ticaret ve din konuları da dâhil olmak üzere kamu veya özel herhangi bir büyük girişimin merkezinde yer almaktaydı. *Augures*'in asıl meşguliyeti olan *auspicium*, Roma toplumuyla o kadar yakından bağlantılıydı ki, onlarsız Roma düşünülemezdi. *Augures*, Roma'nın barış, iyi talih ve esenliğini (*pax, fortuna et salus*) etkileyebilecek bir süreçten önce tanrısal işaretleri görmeye ve yorumlamaya çalışırlardı. Eğer *auspicium*, tanrıların hoşnutsuzluğunu veya onaylamadığını gösteriyorsa, yapmaya niyetlenen iş otomatik olarak askıya alınır veya iptal edilirdi (Wissowa, 1896: 2333).

Yunan ve Roma'da yaygın olan bu kehanet şekli Roma'da bir *augures* kurulu tarafından sıkı kurallara bağlı eksiksiz bir sistem haline gelmiştir. Roma tarihi boyunca *pontifex maximus*'inkine benzer değişimler yaşamış gibi görünmektedir. *Pontifex* gibi başlangıçta *patricius* soyundan gelen üç *augures* olduğu ve biri öldüğünde yeni *augur*'un kalan ikisi tarafından seçildiği düşünülmektedir (Botsford, 1909: 105). *Augures* ömür boyu bu göreve seçilirdi (Beard, 1990: 40). Büyük olasılıkla en yaşlı üye bu kurulun başında bulunurdu. MÖ 300 yılından sonra kuruldaki *augur* sayısı dokuzaya yükselmiş ve *plebs*'ler de bu göreve seçilme hakkını kazanmışlardır. Sulla zamanında on beş, Caesar zamanında ise on altı *augur* kurulda görev almıştır. Bu kurul, Roma kamu yaşamında *auspicium*'un gözlemlenmesini ve uygulanmasını yöneten kehanet doktrinini (*disciplina, ars, scientia*) ve yasasını (*ius augurium* veya *ius augurale*) denetleyen bir kuruldur. (Cicero, *Leg.* 2.20). Ya kendi inisiyatifleriyle ya da daha sıklıkla *senatus* veya *magistratus*'lar tarafından sorulan sorulara yanıt (*responsa*) olarak kararlar (*decreta*) çıkarırlardı (Botsford, 1909: 105-108).

Augures'in görevi gelecekte haber vermek değil, işaretleri yorumlayarak, niyetlenen işi tanrının onay verip vermediğini bildirmektir (Cicero, *Leg.* 2.20). Görev alanlarını ilgilendiren konularda sorunlu bir durum ortaya çıkar ve *senatus* kendilerine danışır, ilgili konuda karar alırlar ve bu kararı *senatus*'a bildirirlerdi. *Senatus* tavsiyeyi kabul etmekte veya reddetmekte özgürdü. Kentin kutsal sınırı olarak kabul edilen *pomerium*'un sınırlarını da *augures* belirlemiştir. Romalılar, tanrıdan alınan onayın yalnızca bu sınır içinde geçerli olduğunu düşünmüştür (Gell. 13.14.1).

Kehanet alanında etkin olan bir diğer rahip kurulu da *quindecimviri sacris faciundis*'tir (On beş kişilik kutsal işler kurulu) (Wissowa, 1912: 534). Başlangıçta sadece *patricius* sınıfından seçilen iki üyeden oluşan (*duumviri sacris faciundis*) bu rahip kurulu, Roma'nın son kralı Tarquinius Superbus tarafından Yunan geleneğine (*Graecus ritus*) göre kutsal ayinler yapmak ve *Sibyllini* kitaplarında yer alan kehanetlerle ilgilenmek için kurulmuştur (Dion. Hal. *Ant. Rom.* 4.62). MÖ 366 yılındaki Licinius-Sextius yasasından sonra bu sayı ona yükselmiş ve üyelerin yarısı *patricius*, yarısı da *plebs*'lerden seçilmeye başlanmıştır (*decimviri sacris faciundis*) (Liv. 6.37.12; 6.42.2). MÖ 51 yılında bu sayı on beşe yükselmiştir (*quindecimviri sacris faciundis*). Caesar tarafından bir rahip daha eklenmiş, ancak kurul *quindecimviri* adını korumuştur. Kurul üyeleri ise hayat boyu görev yaparlardı (Hoffman, 1952: 289-293).

Bu kurulun başlıca görevi, devlet için büyük tehlike anlarında başvuru olan *Sibyllini* kehanetlerini korunması ve yorumlanmasıydı (Wissowa, 1912: 539; Gell. 1.19.11; Cicero, *Div.* 1.4; Dion. Hal. *Ant. Rom.* 4.62). *Senatus* gerek gördüğünde On beş kişilik kutsal işler kurulundan tanrıların öfkelerini gösterdiği düşünülen uğursuz işaretlerle (*prodigia*) ilgili bu kitaplara danışmasını ve kitaplardan elde ettikleri bilgiyi

yorumlamasını isterdi (Cicero, *Div.* 9-12; Dion. Hal. *Ant. Rom.* 4.62.5). Cumhuriyet Dönemi boyunca *senatus*, *Sibyllini* kitapları konusunda da son sözü söyleme yetkisini her zaman elinde tutmuştur. Rahipler yalnızca *senatus* emrettiğinde kitaplara danışmışlardır. *Decemviri*, kehanetin sözlerini *senatus*'un dikkatine sunar, bunların yorumunu yapar ve önerilerde bulunurdu ve *senatus* gerekli gördüğü önlemleri alırdı. Kehanetler büyük bir gizlilik içinde tutulurdu, çünkü onları incelemek yalnızca *decemviri*'nin göreviydi. On beş kişilik kutsal işler kurulunun *Sibyllini* kitaplarına danışarak verdiği yanıtlar Roma devlet dinine Yunan kökenli yeni unsurların girmesine de yol açmıştır. On beş kişilik kutsal işler kurulunun yeni üyeleri başlangıçta diğer üyeler tarafından ortaklaşa, daha sonra Halk Meclisi tarafından, *Principatus* Dönemi'nde ise imparatorun tavsiyesi üzerine seçilmiştir (Beard et al., 1998: 186-188). Bu kurul, *pontifices*, *augures* ve *septemviri epulones* ile birlikte Roma'nın en büyük dört rahip kurulundan biriydi.

MÖ 196 yılında *pontifices*'in artan dinsel tören yüküyle başa çıkamaması üzerine üç üyeden oluşan bir kurul oluşturulmuştur (Rüpke & Santangelo, 2017: 16). Sulla zamanında sayıları yediye yükseltilmiş ve bu nedenle *septemviri epulones* (yedi ziyafet görevlisi) olarak adlandırılmışlardır. Caesar kurulun üye sayısını ona çıkarmıştır ancak onun ölümünden sonra tekrar yediye indirilmiştir. *Epulones*'in *pontifices* ile arasında sıkı bir bağ vardır, çünkü *pontifices*'in arasındaki anlaşmazlıklar konusunda hakemlik yapar ve çeşitli sebeplerle yerine getiremedikleri görevler için onların yerine geçerlerdi. Seçim şekilleri *pontifices* gibidir. Roma'da düzenli olarak yapılan oyunların denetimini yaparlardı. Böyle bir kurula olan ihtiyaç, giderek daha ayrıntılı hale gelen festivallerin organizasyonlarını denetlemek için daha fazla tecrübeli rahiplere ihtiyaç duyulmasıyla ortaya çıkmıştır. Şenlikler ve oyunlar için ziyafetler ve halk ziyafetleri (*ludi et circenses*) düzenleme görevleri başlangıçta *pontifices* tarafından yerine getiriliyordu, fakat zamanla oyun ve ziyafetlerin sayısı artmasıyla bu görevi *septemviri epulones* ile birlikte yerine getirmişlerdir (Lintott, 1999: 184).

Etrüsk kökenli olan *haruspices* kurban edilen hayvanların iç organlarını, özellikle de karaciğerini inceleyerek tanrı düşüncesini anlamaya çalışan kâhinlerdir. Roma kaynaklarında *haruspices*, *haruspicina*'nın yani yıldırım (*algura*), olağandışı olaylar (*ostenta*) ve özellikle iç organların (*exta*) yorumlayıcıları olarak kabul edilirdi (Cicero, *Leg.* 2.21). *Haruspices* Etruria'nın önde gelen ailelerinden seçilirdi (Cicero, *Leg.* 2.21). Her ne kadar Roma Cumhuriyeti'ne ait rahip kurulları arasında görülmesi de Roma'nın hem dinsel hem de siyasal yaşantısında önemli bir rol oynamışlardır. Romalılar, özellikle savaş gibi önemli eylemlerde bulunmadan önce, hayvanların iç organlarını okuyarak elde edilen bilgilere göre tanrıların iradesini keşfetmek için hayvan kurban ederlerdi. İç organların (en önemlisi karaciğer, ama aynı zamanda akciğerler ve kalp), niyetlenen eylemin gerçekleştirilmesini tanrıların onayladığını veya onaylamadığını gösteren çok sayıda işaret içerdiği düşünülmekteydi. Bu işaretleri yorumlama görevi ise *haruspices*'indi. Cicero'ya göre, Romalıların ataları, tanrıların öfkesinin nedeninin bulunmasında ve yatıştırılmasında *haruspicina* öğretisinin de etkili olduğunu düşünmüş ve bundan yararlanmışlardır (Cicero, *Div.*1.3). Yalnızca özel kişiler değil zaman zaman *senatus* da önemli konularda *haruspices*'e danışırdı. Devlet katında dinsel bir yetkileri bulunmazdı ancak *Principatus* Dönemi'nde bir rahip kurulu şeklinde örgütlenmişlerdir. Roma'nın resmi kâhinleri olan *augures*'e denk bir konumda yer almışlardı. Fowler, *haruspices*'in üç alanda yetkin olduklarını belirtmektedir: “kamu binalarına ve heykellere düşen yıldırımların yorumlanması, kurban edilen hayvanların iç organlarının, özellikle karaciğerinin incelenmesi ve son olarak da tanrıların öfkesini gösterdiği düşünülen uğursuz işaretlerin nedenlerinin açıklanması ve tanrıların öfkesinin yatıştırılması” (Fowler 1911: 307-308). *Haruspices* savaş alanlarında hayvanların iç organlarını inceleyerek tanrıların savaşa izin verip vermediğini de saptamaya çalışmışlardır (Fowler, 1911: 308-311).

Fratres arvales (*arval* kardeşler), tarlaların bereketi için tanrılara kurbanlar sunmakla (*arva*) görevli rahiplerin oluşturduğu rahip kuruluydu (Varro, *Ling.* 5.15; Gell. 7.7). Roma'daki en eski rahip kurulu olarak bilinen bu kurul on iki kişiden oluşmaktaydı. Eski Roma Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerinden itibaren var olan bu kurulu *princeps Augustus* yeniden canlandırmıştır (Wissowa, 1912: 480). Bir çeşit onursal üye olarak görülen imparatorun dışında, toplumun ve *senatus*'un ileri gelenleri bu kurulda yer alırdı. *Fratres arvales*'in rahipliği ömür boyu sürerdi ve bir sürgün veya tutsaklık yüzünden bile görevinden alınmazlardı. Bu kurul üyeleri simge olarak, başlarına beyaz bir bantla (*infula*) bağlanmış bir mısır kulakları (*spicea corona*) takarlardı (Plin. *NH.* 18.6).

Bu kurul tarlaların ve ürünlerin verimli olmasına yönelik bir kültten sorumluydu. En önemli törenleri Mayıs ayında tarım tanrıçası Dea Dia onuruna Roma'dan 8 km uzakta, *Via Campania* üzerindeki bir korulukta yapılan ve üç gün süren *Ambarvalia* bayramıdır. Bu rahipler sürülen tarlalardan verimli

ürün alınmasını sağlamak, kamusal dirlik ve düzenin korunması amacıyla tanrıçaya kurban keserlerdi (*sacrificium Deae Diae*) (Kilgour, 1938: 225-40). Rahiplerin en ünlü şarkısı *carmen arvale*, Elagabalus'un ilk yılı olan MS 218'e ait bir yazıt üzerinde günümüze gelmiştir. İlahi arkaik Latince'dir ve en azından MÖ 4. Yüzyıldan öncesine kadar gittiği düşünülmektedir. İlahide ilk olarak Lar'lara, Semon'lara (ekin perileri) hitap etmekte ve onlardan yardım istenmektedir. Ardından Mars'a seslenilmekte, salgın hastalıklara ve doğal afetlere izin vermemesi istendikten sonra, doyması istenmekte ve tüm Semon'ları çağırması istenmektedir. İlahi "*Mars bize yardım etsin*" ve beş kez tekrarlanan "*zafer*" sözcükleriyle sona ermektedir. *Sacrificium Deae Diae* merasiminde, toprağın ve ürünün sağlam olması dilenerek, Dea Dia'nın buradaki görevini yerine getirmesi için uygun bir ortam sağlamaya çalışılmaktadır. Bu ilahinin *fratres arvales* rahipleri tarafından tarlaların arılanması (*lustratio agrorum*) sırasında dans eşliğinde okunduğu tahmin edilmektedir (Albrecht, 1997: 42-43).

Salii, Roma'da adını "dans etmek" anlamına gelen *salire* fiilinden alan rahiplerdi. Mars'ın rahipleri olan *salii*, başlangıçta on iki daha sonra yirmi dört üyeli çok eski bir rahip kuruluydu. Bu rahiplerin doğuştan *patricius* olmaları ve ana babalarının hayatta olması gerekliydi (Wissowa, 1912: 480). *Salii*'nin kılıç, tunç göğüslük, kısa savaşı üstlüğü, tepesi sivri uçlu özel bir *toga*'dan oluşan çarpıcı kılığı (*apex*) eski bir Latin savaşı kılığıydı. *Salii*, sağ ellerinde bir kargı ya da değnek, sol ellerinde sekiz biçiminde kutsal bir kalkan (*ancilia*) taşırlardı. Sefer mevsimlerinin başladığı ve bittiği Mart ve Ekim aylarında ortalıkta görünürlerdi. Mars onuruna düzenledikleri törende ellerinde kalkanlarla Roma sokaklarında üç kez yere ayak vurarak (*tripudium*) dans ederken *salii* şarkısını (*carmen saliare*) söylerlerdi (Albrecht, 1997: 43). *Saturnus* veznindeki bu şarkı oldukça eskidir MS I. yüzyılda rahipler bile sözlerini güçlkle hatırlamaktadır. *Carmen saliare*'nin I. ve III. parçacıkları Varro'nun *De Lingua Latina* adlı eserinden günümüze kalmıştır. II. Parçacık ise Quintus Terentius Scaurus'un *De Orthographia* adlı eserinden günümüze ulaşmıştır (Wissowa, 1912: 480).

Rahip ya da sunu sunan anlamına gelen *flamen*, Roma'da en eski Roma tanrılarında birine hizmetle görevli olan rahiptir (Cicero, *Leg. 2.20*). *Flamines*, hizmetine baktıkları tanrının adından türeme bir niteleme sıfatıyla belirtilirdi (Varro, *Ling. 5.15*). Sayıları on beş kadardı ve *pontifex maximus*'un başkanlık ettiği kurulun üyesiydiler. *Flamines* Krallık Dönemi'nin erken safhalarından itibaren var olduğu düşünülür. Roma'nın ikinci kralı Numa Pompilius üç *flamines maiores*'i yaratmış ve onlara *toga praetexta* giyme, *cella curulis* sahibi olma hakkı vermiştir (Liv. 1.20). En eski ve en saygın *flamines* Iuppiter'in *flamen*'i, *flamen dialis*, Mars'ın *flamen*'i, *flamen martialis*, Quirinus'un *flamen*'i, *flamen quirinalis*'ti ve üçü de *patricius* sınıftan seçilirdi, diğer *flamines plebs*'lerden oluşurdu (Liv. 1.20). *Flamines* ömür boyu görev yapardı. *Flamen dialis* çok büyük saygı görür ve kirlenmesini engellemek için büyük bir özen gösterilirdi. Yaşamı tabularla ve kurullarla en ince ayrıntıya varıncaya kadar belirlenmişti. *Flamen dialis*'in karısı da yaşamını aynı katı kurullar çerçevesinde yaşamak zorundaydı. Başlangıçta *flamen dialis*'in herhangi *magistratus*'luk yapması yasaktı fakat daha sonra bu yasak ortadan kalkmıştır. Taşra kentlerinin de kendi *flamines*'i bulunmaktaydı. MÖ 42'de Iulius Caesar'la başlayan ve ardından *Principatus* Dönemi'nde imparatorların tanrılaştırılması neticesinde gerek Roma'da gerek eyaletlerde imparatorluk kültürünü denetlemek üzere *flamines* atanmıştır (Dumézil, 1996: 151-175).

Birçok eski çağ uygarlığında olduğu gibi Romalılar da savaşmak için tanrılara danışarlardı. Roma devletinde savaş ilan ederken ve savaşa son verecek anlaşmaları yaparken belirli ritüelleri yerine getirmekten sorumlu olan *fetiales* olarak isimlendirilen rahipler vardı. Latin kentlerinin rahipleri olan *fetiales*, savaş ilan etme, antlaşma yapma usulleri ve kanunlarıyla ilgilenirdi (Liv. 1.24; 1.32). *Fetiales senatus*'a barış ve savaş konularında tavsiyelerde bulunan ve kendi hukuk geleneklerine (*ius fetiale*) sahip olan yirmi üyeli bir rahip kuruludur (Dion. Hal. *Ant. Rom. 2.72*). Ayrıca *Fetiales*, diğer uluslarla olan ilişkilerinde Roma'yı temsil etme yetkisine de sahipti (Rüpke, 2018: 112; Bayet, 1984: 116-17).

Fetiales üyeleri *patricius* sınıftan seçilir ve ömür boyu görev yapardı. Tüm rahip kurulları gibi, bağlayıcı kararlar alamaz, yalnızca tavsiyede bulunurlardı. Bir antlaşma yapılması ya da savaş ilan edilmesi için gereken ritüellerden sorumluydular. Bir antlaşma yapıldığı zaman *fetiales*'ten biri (*pater patratus*) antlaşmayı ilk Roma'nın bozması durumunda lanete uğramamasını dileyen bir dua okur ve çakmaktaşıdan yapılmış kesici bir alet kullanarak bir domuz öldürmek suretiyle duasını pekiştirirdi (Liv. 1.24). *Fetiales*, savaş ilanı için ise ucu sertleştirilmiş bir mızrağı, eğer savaş ilan edilen komşu bir ülkeyse, o komşu ülkenin sınırından içeri, eğer düşman ülkesi uzaktaysa bir düşman ülkesi sayılan Bellona Tapınağı yanı başındaki toprak parçasına fırlatırdı. Bu sayede Romalıların haklı gerekçelerle bir savaşa girdiğini (*bellum iustum*) ve bu nedenle tanrıların öfkelenmeyeceğine inanılırdı. Savaş sona erdiğinde ise rahipler, antlaşma yapmak için düşman topraklarına tekrar girer, antlaşma yapıldıktan sonra

taştan yapılmış özel bir bıçakla tanrıya domuz kurban ederlerdi. Bu ritüel sayesinde hem gerçekleştirilen savaş için hem de yapılan anlaşma için tanrıların onayı alınmış olurdu. Bu kurul Cumhuriyet'in son yüzyılında önemini yitirmiş fakat Augustus zamanında tekrar canlanmıştı (Rüpke, 2018: 188).

Luperci, Roma'daki belki de en eski, Roma dininin diğer kurullarını da geride bırakan bir rahipler topluluğunun üyeleri idi. Sayıları tam olarak bilinmemektedir. Keçi derisinden yapılan çarpıcı tangalar giyerek *Lupercalia* festivallerinde şehir boyunca yürürlerdi. Bu rahip kurulu iki gruptan oluşmaktaydı: *Luperci Quinctiales* (ya da *Quintili*) ve *Luperci Fabiani* (ya da *Fabii*). Bunların Remus ve Romulus tarafından kurulduğuna inanılırdı. Üçüncü rahip grubu olan *Iulii* ise MÖ 45'te Iulius Caesar anısına kurulmuştu ve bu sınıfın başı Marcus Antonius'tu (Suet. *Iul.* 76). *Luperci*'nin görevleri ömür boyu sürerdi.

Luperci, her yıl 15 Şubat'ta düzenlenen *Lupercalia* adlı antik Roma festivalinden sorumluydular. (Varro, *Ling.* 5.15). Festivalin kökenleri belirsizdir, ancak adının muhtemelen *lupus*'tan (kurt) türetilmesi, sürüleri kurtlardan koruyan eski bir tanrı olan Faunus (Ov. *Fast.* 2.423) ve Romulus ile Remus'u emziren efsanevi dişi kurtla çeşitli şekillerde bağlantılı olduğunu düşündürmüştür (Ov. *Fast.* 2.380). Bu tören, Romulus ve Remus'un kurdukları kent Roma'nın kuruluşuna ve Roma halkının tarım ve ticaret güçlerini simgeleyen tanrıların korunmasına adanmıştı. Bir doğurganlık ayini olarak düzenlenen festival aynı zamanda tanrı Faunus ile de ilişkilendirilir. Tören, *Lupercalia* adlı bir mağarada başlar ve burada Romulus ve Remus'un doğumuna ve Roma'nın kuruluşuna adanan bir kurban sunulurdu. Daha sonra, erkekler tarafından seçilmiş iki rahip tarafından bir koşu düzenlenirdi. Bu rahipler, *Lupercalia* adlı bir mağaradan çıkarak Roma'nın sokaklarında koşarlardı ve yolda karşılarına çıkan kadınlara dokunarak onların doğumlarının ve çocuklarının sağlıklı olmasını dilerlerdi (Scullard, 1981: 76-78).

SONUÇ

Roma Cumhuriyeti'nde rahipler ve rahip kurulları toplumun dinsel, siyasal ve kültürel yaşamında önemli bir rol oynamıştır. Roma'da toplum yaşantısında ve devlet yönetiminde tanrılar ile uyumun nasıl sağlanacağına yönelik karar verme sürecinde rahiplerin önemi çok fazladır. Rahip kurulları tanrıların düşüncelerini anlaşılması, öfkelerinin yatıştırılması, barışa ve savaşa karar verilmesi, bayramların ve benzeri toplumun ve devletin dinsel yaşantısının şekillenmesin için danışman olarak görev almışlardır. Siyasi otorite ve dini otoritenin kesin sınırlarını çizmek zordur. Rahiplerin büyük çoğunluğu aynı zamanda *magistratus*'tur ve Roma'nın siyasal yaşantısına da yön vermişlerdir. Önemli rahip kurullarına üye olmak, toplumda sağladığı saygınlık nedeniyle ve özellikle de devlet dini ile ilgili en sıkıntılı konularda *senatus* tarafından danışıldıkları için önemliydi.

Yazarlık Katkısı

Bu araştırma tek yazarlı olarak yürütülmüştür.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırmanın verileri kaynak taramasına dayalı olarak toplandığı için etik kurul onayı gerekmemektedir.

KAYNAKÇA

- Albrecht, M. (1997). *A History of Roman Literature From Livius Andronicus to Boethius. Vol. I.* Leiden: E.J. Brill.
- Alföldi, A. (1976). Redeunt Saturnia regna. V: Zum Gottesgnadentum des Sulla, *Chiron*, 0(6), 143-158.
- Bayet, J. (1984). *Histoire Politique et Psychologique de la Religion Romaine.* Ed. Payot. Paris.
- Baz, F. (1998). *Roma İmparator Kültü.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). (Danışman: Prof. Dr. Bülent İplikçioğlu). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Beard, M. (1990). Priesthood in the Roman Republic. (Ed. M. Beard & J. A. North). *Pagan Priests: Religion and Power in the Ancient World* İçinde (s. 17-48). Ithaca / New York.
- Beard, M., North, J. & Price, S. (1998). *Religions of Rome: Volume I: A History.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Bianchi, E. (2010). *Il Rex Sacrorum a Roma e Nell'Italia Antica.* Milano.
- Botsford, G. W. (1909). *The Roman Assemblies from their Origin to the End of the Republic.* New York: The Macmillan Company.

- Broughton, T. R. S. (1951). *The Magistrates of the Roman Republic Vol.1: 509 BC-100 BC*. New York: American Philological Association.
- Burrell, B. (2004). *Neokoroi: Greek Cities and Roman Emperors*. Boston: Brill.
- Cassius Dio Cocceianus (1989). *Dio's Roman History*, (Trans. E. Carry). Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Cicero (1923). *De Senectute; De Amicitia; De Divinatione*, (Trans. W. A. Falconer). Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Cicero (1923). *Pro Archia, Post Reditum in Senatu, Post Reditum ad Quirites, De Domo Sua, De Haruspicum Responsis, Pro Plancio*, (Trans. N. H. Watts). Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Cicero (1933). *On the Nature of the Gods. Academics*, (Trans. H. Rackham). Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Cicero (2000). *De Legibus*, (Trans. C.W. Keyes). Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Cumont, F. (1929). *Les Religions Orientales Dans le Paganisme Romain*. Paris: Paul Geuthner.
- Cunningham, S. (2003). *Divination for Beginners: Reading the Past, Present & Future*. Minnesota: Llewellyn Worldwide Publishers.
- Dinçol, A. (1982). Hititler. *Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi* İçinde (s. 17-120). İstanbul: Görsel Yayınları.
- Dionysius of Halicarnassus (1937). *Roman Antiquities*, (Volume I: Books 1-2), (Trans. E. Cary). Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Dumézil, G. (1996). *Archaic Roman Religion, with an Appendix on the Religion of the Etruscans*. Chicago: University of Chicago Press.
- Düll, R. (1972). Rechtsprobleme im Bereich des Römischen Sakralrechts. *ANRW*, 1(2), 283-294.
- Dürüşken, Ç. (2003). *Roma Dini*. İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- Dürüşken, Ç. (2011). *Roma'nın Gizem Dinleri*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Erhat, A. (1993). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Fantham, E. (2003). The Angry Poet and the Angry Gods: Problems of Theodicy in Lucan's Epic of Defeat. (Ed. S. Braund & G. W. Most). *Ancient Anger. Perspectives from Homer to Galen* İçinde (s. 229-249). Cambridge: Cambridge University Press.
- Fowler, W. W. (1911). *The Religious Experience of the Roman People, from the Earliest Times to the Age of Augustus*. London: Macmillan and Co.
- Gellius (1927). *Attic Nights*, (Volume I: Books 1-5), (Trans. J. C. Rolfe). Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Gellius (1927). *Attic Nights*, (Volume II: Books 6-13), (Trans. J. C. Rolfe). Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Glare, P.G.W. (1968). *Oxford Latin Dictionary*. Oxford: Clarendon Press.
- Hoffman, M. W. (1952). The College of Quindecimviri (*Sacris Faciundis*) in 17 B. C. *The American Journal of Philology*, 73(3), 289-294.
- Jannot, J. R. (2005). *Religion in Ancient Etruria*. ABD: University of Wisconsin Press.
- Kent, R.G. (1913). The Vedic Path of the Gods and the Roman Pontifex. *Classical Philology*, 8(3), 317-326.
- Kilgour, A. (1938). The Ambarvalia and the Sacrificium Deae Diae. *Mnemosyne*, 6(3), 225-240.
- Lintott, A. (1999). *The Constitution of the Roman Republic*. Clarendon Press.
- Livius (1919). *History of Rome*, (Volume I: Books 1-2), (Trans. B. O. Foster). Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Livius (1922). *History of Rome*, (Volume II: Books 3-4), (Trans. B. O. Foster). Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Livius (1924). *History of Rome*, (Volume III: Books 5-7), (Trans. B. O. Foster). Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Livius (2021). *History of Rome*, (Volume VIII: Books 28-30), (Ed & Trans. J. C. Yardley). Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- McGeough, K. (2004). *The Romans: New Perspectives*. Abc-Clio Publishers.
- Mommsen, T. (1875). *Römisches Staatsrecht 2*. Leipzig: Verlag von S. Hirzel.
- Mommsen, T. (1887). *Römisches Staatsrecht 3*. Leipzig: Verlag von S. Hirzel.

- Morgan, G. M. (1974). Priests and Physical Fitness. *The Classical Quarterly*, 24(1), 137-141.
- North, J. & Marincola, J. (2000). *Roman Religion*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Orlin, E. (1997). *Temples, Religion, and Politics in the Roman Republic*. Leiden: E.J. Brill.
- Ovidius (1931). *Fasti*, (Trans. James G. Frazer; Düz. G. P. Goold). Loeb Classical Library. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Pauly-Wissowa. (1896). *Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*, (Edited in Succession by Kroll). Mittelhaus and Ziegler.
- Peck, H. T. (1896). Pontifex. *Harper's Dictionary of Classical Antiquities*. New York: Harper & Brothers.
- Plinius (1950). *Natural History*, (Volume V: Books 17-19), (Trans. H. Rackham). Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Plutarkhos (1914). *Lives I. Theseus and Romulus. Lycurgus and Numa. Solon and Publicola*, (Trans. B. Perrin). Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press. London.
- Rainer, J. M. (1997). *Einführung in das römische Staatsrecht. Die Anfänge und die Republik*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Rochberg, F. (2004). *The Heavenly Writing: Divination, Horoscopy and Astronomy in Mesopotamian Culture*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rüpke, J. & Santangelo, F. (2017). *Public Priests and Religious Innovation in Imperial Rome*. Berlin: De Gruyter.
- Rüpke, J. (2001). *Die Religion der Römer*. München: CHBeck.
- Rüpke, J. (2018). *Pantheon. A New History of Roman Religion*, (Trans. D.M. B. Richardson). Princeton: Princeton University Press.
- Scullard, H. H. (1981). *Festivals and Ceremonies of the Roman Republic*. New York: Cornell University Press.
- Spaeth, B. S. (1996). *The Roman Goddess Ceres*. Austin: University of Texas Press.
- Suetonius (1914). *Lives of the Caesar*, (Volume I: Julius. Augustus. Tiberius. Gaius. Caligula), (Trans. J. C. Rolfe. Int. K. R. Bradley). Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Szemler, G. J. (1972). *The Priests Of The Roman Republic. A Study Of Interactions Between Priesthoods And Magistracies*. Bruxelles: Latomus.
- Taylor, L. R. (1942). The Election of the Pontifex Maximus in the Late Republic. *Classical Philology*, 37(4), 421-424.
- Turner, V. & Valuer, I. (1968). Religious Specialists: Sociological Study. (by. D. L. SILLS). *International Encyclopedia of Social Sciences*, (Vol. 13) İçinde. New York.
- Ünal, A. (2003). *Hititler Devrinde Anadolu II*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Varro (1938). *On the Latin Language*, (Volume I: Books 5-7), (Trans. Roland G. Kent). Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Walde, A. & Hoffman, J. B. (1954). *Lateinisches Etymologisches Wörterbuch*, (Vol. 2), (3rd. Ed). Heidelberg: Carl Winters Universitätsbuchhandlung.
- Wissowa, G. (1912). *Religion und Kultus der Römer* (Handbuch der Klassischen Altertumswissenschaft, (Vol. 4), (2nd Ed). München.